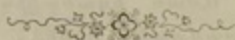

Քեսուն քաղաքը իր ծաղիկեալ օրերուն պահ մը ապաստարանը եղած է մեր անմահն ներսէս Շնորհալի Հայրապետին, որ թշնամեայն ձեռքէն առ ահի փախչելով հիւրասիրուած է Կարմիր վանքի մէջ։ Ահա թէ ինչպէս կը յիշուի այդ զէպքը իր տաղաւափեալ վիպասանութեան մէջ։

«Ի մէջերկրեայ անդուստ փոխեալ,
«Որ Եփրատայ մերձ սուկացեալ
«Բաղաք Քեսուն իմն անուանեալ,
«Յոր հուպ է վանք Կարմիր կոչեալ» են։

Աֆայ Ա.Ի.ԵՏԻՍ Դ. ԹէթէնԱն

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

«ՍԷՐ» Քերտածներ, 1919-1933
Հեղինակ՝ Վահան ԹէթէնԱն, Տպ. «Արախ»,
Փարիզ, 1933.

«ՍԷՐ», քերթուածներու չորրորդ հատորը, զոր լոյս կ'ընծայէ Պրն. Վահան ԹէթէնԱն, լիովին յայտնուած ու տիրական անուն մը մեր քերթողութեան մէջ։

Անուանալուցումն այս գրքին՝ կրնայ ըմբոստացնել դասական միտքեր։ Անոնք իզո՞ւր պիտի որոնեն անոր արդարացումը նիւթերու ցանկին մէջ, փոխանակ դանելու զայն ԹէթէնԱնի տողերուն խորը, կամ ա՛յն շունչին մէջ որ լեցուցած է զանոնք, այդ տողերը, ինչպէս արեւը կը լեցնէ ծաղիկը՝ բոյրով, քողցրութեամբ ու խայտանքով երանդներու։ Իր հոգին մեծ ու շքեղ ճառագայթում մըն է, որ կ'աննիւթանայ, կը տարածուի ու կը թափի կեանքի բոլոր գոյութիւններուն և բոլոր երևոյթներուն վրայ, բարութեամբ ու գործով։

Հայրենիքը նախ ու «Հայ Հոգին», որ հակառակ այսօրուան ցուրտին ու ձմեռին, կը համակէ զինքը խանդաղատանքով ու հաւատքով, և որուն «բունին գորշ մոխրէն հրափայլող» կայծերը լո՛յսն են իր հոգիին։

«Եւ այդ յոյսին, այդ յոյսին մէջ կը խեղճեմ,
Բացուած ընդդէմ ովկէանին ժանաղէմ,
Հայ հոգիին հողմածեծ ծառը վրսեմ...»

Կայ տակաւին պաշտամունքը մեր սըրբանուն մարտիրոսներուն, հայ հանճարին ու հայ ուժին, անոր եկեղեցիին ու լեզուին։ Կայ նաև տրամութիւնը մեր թեաթափ երազներուն։ Եւ այդ բոլորէն վեր ու բոլորէն բարձր՝ կան հայ որբերը, աշխարհի դէմ իբրեւ զերազոյն բողոք ցցուած, մերկ գաշոյններու նման՝ մե՛րկ բաղուկներով որբերն հայկազեան, որոնց համար ԹէթէնԱն ունի անսահման աղապատանք ու գործով։

ՈՐԲԵՐՈՒՆ ԶԵՌՔԵՐԸ

«Կեղի՛ւ հանսնչ մը կարծես այս անամար ձեռքերէն»։

Այս հատորով, ԹէթէնԱնի տաղանդը կը կատարէ յաղթական ոստումներ անձնական յոյզերու պարունակէն դուրս, տիեզերական համակրութեան անջրպետին մէջ։ Եւ իր ներշնչումը կը մնայ միշտ անխաթար, շունչը՝ ուժեղ ու տիրական, մինչև վերջին շնչուր։ Ասիկա՝ երջանիկ պարագայ մը բանաստեղծին համար որ ճանչցուած է առաւելապէս իբրեւ անձնական տրամադրութիւններու երգիչ։ Ընդհանրական տարրը միշտ անբացալիկ երանգ մը եղած է նաև իր նախորդ գործերուն մէջ, բայց երբեք չէ ունեցած այն խորունկ լայնութիւնը որուն հասած կը գտնենք հիմա։ Իր մտածումին մէջէն կ'անցնին շարք-շարք՝ անմեկնելի խորհուրդները համազօյլից, և ինք, մարդաբէի յայտնատեսութեամբ ու բանաստեղծի զգայնութիւնով, կը հաղորդէ գանոնք բառերու երաժշտական թրթուումին։

Ու նորէն՝ ողբերգութիւնն ապրելուն, ըլլալուն ա՛յն զոր կը պարտադրեն մեր օրերը։ Կեանքը որ մերն է՝ պղտիկ մահ մըն է ամէն օր։ Եւ այդ մահերը, մեկնած սիրելիներու տրտում քաղցրութեամբ կը յուզեն մեզ իրենց անմերձեանալի հեռաւորութենէն։ Կը յիշէ բանաստեղծն իր «Հնուար Մանկութիւն»ը, ու կը զեզու իր սիրտը. —

«Աչքերս խո՛ւսկ եմ ամբողջ ու կը մրխուց գտնվես»։

Կը սարսուան իր տողերը, արիւնոս բառերով, պատմելու համար իր «Մեկ-Հասկի»ին՝ ահաւոր տրամը կեանքի։ Կը զգայ բանաստեղծը, տարիներու սահանքն ի վար, նահանջներ իր ուժերուն, և կը բռնկի իր մէջ, իր արիւնէն արիւն ու շունչէն շունչ ունեցող քաղցր էակի մը մէջ ինքզինքն օր մը նորոգուած, կայտառացած, վերստ-

տեղծուած տեանկու մեծ տնէն։ Եւ այդ տնէն զատապարտութենէն ծնած վիշտը կը ցաւցնէ իր հոգին։ «Զաւա՛կս»։ Չյայտնուած էակ մը՝ այդ զաւակը, որուն մէջ պիտի սիրէր իր անձը, էութիւնն ամբողջ, յորդազեղ, սրբազան ու վաւերական սիրով մը։

Կինը տպա՝ որ կ'անցնի իր զգայարանքներուն պարտէզէն, մերթ ձեզկայտնիս մը նման, և մերթ նման ազնկան մը «գեղաճառակ ու մաքուր»։ Կինը, գերադոյն մեղքի, բայց նաև զիցաւայել խրախճանքի այդ նեկտարը, կը գինովցնէ իր հոգին, կը հոսեցնէ՝ շրթունքներէն քանն լմաստութեան։

Սէրը դարձեալ, հիացումի փոխարկուած, որ կու գայ Բնութենէն, անոր խաղաղ կամ խռով, լոյս կամ մռայլ, համեստ կամ հպարտ յայտնակերպութենէն։ Եւ իր Բնութիւնը չի սահմանափակուիր դասականացած մարդերու և մրդաստաններու, ծաղիկներու և առուակներու հասարակ տեղիքով։ Դայն ու մեծ ու ոգեկանացած, խորհուրդով թաթաւուն բնութիւն մըն է անիկա։

ՋՈՒՐԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ՍՍՈՒՆԵՐՆԵՐ

«..... Իրկուան յուր այդ պահուն կեդքն չուրեր կարծես, անլքելի եւ անհուն եւր մ'որ խեցն խաբեմէ կը բաճեամայ յամբար, Կառոսի եւր մը ծաղիկն, ծաղիկն, խոսիկ ալ համար, Ուրեմ, անհուն ու անհամար, մթնիկ կ'ընեն անձկազին՝ Զուրեմ մէջ խեղդաման հոգիներու այդ եղին...»

Մեծամտութիւն պիտի ըլլար ինքնաբաւ այն համոզումը թէ քանի մը ընդհանուր նկարագիր ունեցող ֆրագներով կարելի կ'ըլլար ներկայացնել ամբողջական նիւթն այս քերթողագրքին, որ իր կափարիչներուն մէջ կ'ամփոփէ չքեղ մէկ մասը՝ համապարփակ խանդաղատանքով զեղուն հոգիի մը որ Թէքէհանինն է։ Վերի տողերը նպատակ ունեցած են միայն՝ տալ քանի մը յատկանշական գիծեր, և անոնց թելադրանքով, հրաւիրել հետաքրքիր նայուածքները՝ անհատական որոնումներու։

Իրրեւ օժանդակ նօթ, պէտք է աւելցնել տակաւին, թէ գիրքը ունի լեզու մը որ եթէ քիչ մը խոժոռ է, քիչ մը նոյն խակ կնճռոտ երբեմն, այլ սակայն ճիշդ է, երկտասարդ, ուժեղ ու զիմացկուն։ Արուեստ մը դարձեալ՝ որ հասուն է, վստահ։ Ծկուն

ու դաշնաւոր է իր տաղերուն յօրինուածքը։ Տաղաչափութիւնը՝ տիպար։ Քերականութիւնն՝ անթերի, հակառակ ոտանաւորին պարտադրած դժուարութիւններուն։

Բանաստեղծութիւնը, որ Թէքէհանի խրաքանչիւր բառն խակ կը զոգացնէ յուզումով, այս հատորին մէջ հասած է իր կտրելի զեղումին, ընդլայնումին ու խորացումին։ Քերթողին շունչը կը նմանի հովի մը, որ կը տարածուի մերթ հանգարտ ու ծաւալուն երաժշտութեան մը պէս, այլ և կը խտանայ յաճախ, կը խռովի ու կը բարձրանայ, կը սուզի կապոյտին մէջ։ Երկու պարագային ալ՝ կը մնայ միշտ յանկուցիչ։

Յիշատակենք այստեղ, գիրքէն թելադրուած քանի մը սուղ առաքելութիւններ, որոնք յատուկ են միայն՝ բոլոր ժամանակներու մեծերուն։

ա) Իմացական սլացի։ Թէքէհան գիտէ, չնորհիւ յարատեւ խորացումներու, իսպաս կանչել իրեն՝ մեր լեզուին մթերուած ուժերը, լարել զանոնք ազեղի մը նման և արձակել հիմնական ճշմարտութիւններ, ա'յն աստիճան նորօրինակ ուժգնութեամբ, որ կը զարմացնէ իր շարժումներուն հետեւող իմացականութիւնը։ Եւ գերադոյն բանաստեղծութիւնը չէ սնուցած փառասիրութիւն մը աւելի մեծ։ Սրբազան է կըրակը՝ որ ստեղծագործը հիացումը կը բոցավառէ իր երկրպագուներուն հոգիին մէջ։

«Մանկութենէս, կը յիշեմ, ցախ բան ուրիշ ամէն սէր, Բան ծրնողի, բան բրնձ, ես կը զգայի՝ իրեւ հայր, Զաւկիս համար տալալայ, զաւկիս համար որ մէջս էր՝ Սէր մ'որ ինձմէ դէպի ինձ կ'ընէր երանք մը անձայր...»

Ուշագրութեան կը կանչենք մանաւանդ գերջին տողը։ Կարգաւ նոյնպէս երկրորդ տունը «Հուր Սեղծիչ»ին,

«Որ հունաւորն եկաւ վառել անհունէն...»

Դարձեալ՝ «Մեծ Հովեր».—

«Ոմանց միայն, Բիշ անգամ, շեղեքի չորս ծաղկն, Մեծ հովերու պէս յանկարծ խոնքը մեծ կ'այցելեն...»

Հարկ չկայ ծանրորենեղ հատուածը նորանոր չափերումներով։ Ոչ ալ՝ ընդլայնել իմաստը։ Թող վկայեն տողերը, իրենք իրենց համար։ Դժուար պիտի ըլլար ասոնց կշիռն ունեցող տողեր գտնել մեր զրակա՜նութեան տարրեր ամուսններուն մէջ։

բ) Գերագույն զինվորական թէքէեան ունի հարազատ ներշնչում, հոգեկանութեան մօտեցող յափշտակութեան պահեր, ուր իր միտքը, զգայարանքներն ամբողջ, սրբազան զինավորութիւնով մը կը թրթռան չխուղարկուած աշխարհի մը խորհուրդին գէտ, և զեղեցիկին ու չսպասուածին հրապտորով կ'ուրախացնեն երեւակայութիւնը որ ճամբայ էր ելած իրենց հետ: Ո՛չ մէկ հաճոյք կը փոխեմ երեւակայութեան այդ առողջ խայտանքին հետ: Խայտանք՝ զոր կարելի կը դարձնէ միայն բարձրագոյն բանաստեղծութիւնը:

Տող մը միայն՝ «Պերովրնի Սոնարին Վրայ» գրած իր առաջին հնչեակէն. —

ՀԱՐՍԵՏՏ

«Մըմաւ բարով... կը կանգնի բառը եզեքն անհունին...»

Եւ վերջին երկու տողերը երբորդ հընչեակին. —

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

«Բայց չափ չունի, չունի՝ սիրս, ու կը զարնէ՝ սիրսը ծախ, Վարադ գետի մը վրայ սիրսը կ'երբայ՝ ամիւ ամի...»:

գ) Յուզականութիւն: Սա մեր մակերեսային ու ծանծաղ իրականութեան մէջ, երանութիւն է հաստատել իր մօտ արգասաւոր, խորունկ ու անխարդախ յուզումի ընդունակ հոգի մը որ կ'արհամարհէ արտայայտութեան ընթացիկ ձեւերը՝ ի գին նոյն իսկ ուրացուելու: Իր անձը տալու ժուժկալ, զո՛ւսպ ձեւը որ ունի, կ'ընծայէ իր գործը կրկնապէս հրապուրիչ՝ արուեստով ու խառնուածքի ազնուականութեամբ:

«Յիւնամեակն» է: Թէքէեան կը հակէ տաղանդին բեղմնաւորութիւնովը ծանրաբեռնուած իր ճակատը՝ հոգիին ջուրերուն վրայ, զիտելու համար հոն կէս դարու մաքառումէն յոգնարեկ իր անձը՝

«Թռչուն մը որ արծուի աչք եւ չղիկի ունի քե...»

Կեանքը եղած է պատարագ մը, որմէ վերջ, Յիսունն իբրեւ լուսարար «մարել ջահերը կուգայ»: Կը դողան բառերը յուզումէ երբ կը պաղատի՝

«Բացի մէկէն, լուսաբո՛ւր. քող զայն՝ ի սէր արեւուդ. ժամերգութիւնն իրիկուան լճնպէս ընել, ան, քող զայն. Ի՞նչպէս առանց այդ յոյսին մենկ բալիլը մտնուան...»

Ամէկտա զգայնութեան, պահուելու յուզումի այդ շեշտը՝ ո՛չ միայն իր անձնական, այլ նաեւ իր ընդհանրական շուն.

չով գրուած քերթուածներուն մէջ: Ատոր համար իսկ՝ նուազ ժողովրդական, բայց ժամանակին տեւումներն արհամարհող:

Այս նշումները, որոնք սակայն երբեք ամբողջութիւնը չեն կազմեր իր արժանիքներուն, պիտի բաւէին արդէն սիրելի ընծայել քնարն հայ մեհեանի տրտում քուրմին, և հիացումի ու յարգանքի կանչել սերունդները որ պիտի գան:

Ներուի ընել զիտողութիւն մը միայն: Կրնային այս սաղմոսագրքին խնայելի քանի մը տաղեր՝ ի շահ միւսներուն: «Երեւի Կոչնը» վարժատուն կը յիշեցնէ: «Գործութեան քրտինք կը կաթի: Իսկ «Եկեղեցի» Աթէնքի հովերուն՝ անհարազատ, այլասերած եկեղեցի մըն է, որ սակայն կրնար փառքի տանիլ Եւդեան և այլ տաւիղներ:

Այդ՝ պղտիկ ու թիթե ստուեր մը:

Իր յորելանը, որ մօտ է կ'ըսեն, հաճոյքով ու հիացումով պիտի ողջունէ այդ գիրքը՝ «Սէր»:

Վ.Ա.Հ.Է.—Վ.Ա.Հ.Է.Ա.Ն.

Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԶՈՐ ԱՅՅԸ ԱՄՄԱՆ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Զայրը, օգոստ. 5ին, իր առաջին հովուական այցը տուաւ Անդրբլրդանի հայ գաղութին: Իրեն կ'ընկերանային Տ. Մեսրոպ Եպս., Տ. Եղիշէ Արք., և Տէր. Հրանդ Սկիւր. Ամենապատուութիւնը զիմաւորելու համար մինչև Սալթ եկած էին Ն. Վեհ. Իմիր Ապտուր-չարի պալատական զօրազունդին հրամանատարը Սայիտ Պէյ՝ թիկնապահի մը հետ, և Ամանէն բաղմաթիւ հայ և յոյն երեւելիներ: Ս. Պատրիարք Զայրը Աման հասնելուն առաջնորդուեցաւ Յունաց եկեղեցին, ուր օրհնեց հաւաքուած հայ և օտար քրիստոնեայ բաղմաթիւներ և ապա հիւրընկալուեցաւ Պ. Սերբէ Ամիրբեյի քանդակներ տունը: Նոյն երեկոյ ժամերգութիւն և եկեղեցի կատարուեցաւ իբրեւ մատուռ գործածուող օրահին մէջ, իսկ յաջորդ առտու Ս. Պատրիարք մատոյց Տ. Եղիշէ Արք. և Ս. Պատրիարք Զայրը քարոզեց «Ժողովեցէք գնշխարհալ կոտորող, զի մի ինչ կորեցէ» ընթերցումով: Նոյն օրը Ն. Ամենապատուութիւնը պալատ հրաւիրուեցաւ Միասին էին Տ. Մեսրոպ Եպս. և Տեղ. Խորհուրդի անդամներէն Պ. Պ. Ամիրբեյի և Յ. Պէտէօֆեան Դանիլ-ճին մէջ Ս. Պատրիարքը զեղեցիկ ուղերձով մը երախտագրութիւն յայտնեց Ն. Վեհափառութեան, իր ազգին մէկ բեկորին հանդէպ ցոյց տուած մարդասէր հովանաւորութեան համար: Իմիրը սիրալիր խօսքերով պատասխանեց և իր համակրութիւնը յայտնեց տեղւոյն հայ գաղութին նկատմամբ, որոնց, բայց, հաւատարմութիւնը կը նայիմ, ինչպէս իմ տեղացի ժողովուրդիս: Սեղանի միջոցին ևս սիրալիր արտայայտութիւններ փոխանակուեցան, որոնցմէ վերջ Ս. Պատրիարքը հրաժեշտ առաւ յարգանքի և շնորհակալութեան խօսքերով: Յաջորդ օրը Ս. Զայրը զանազան այցելութիւններ տուաւ և ընդունեց, և Դ. Վերադարձաւ Ս. Ամսոս:

Խ.